

כיצד על ישראל לפעול להבטחתו של השקט

בהר הבית/חרם א-שריף והעיר העתיקה במהלך הרמדאן

משברים והסלמות אלימות בשנים הקודמות יצרו בישראל את התפיסה שאירועים אלימים ברמדאן – ובמיוחד בהר הבית/חרם א-שריף והעיר העתיקה – הם גזירת גורל. אלא שבחינה של אירועי העבר מראה בבירור שפעולותיהם של הגורמים השונים, ובכלל זה פעולותיה של ישראל, משפיעות במידה רבה על התפתחות האירועים ויכולים לקבוע האם מתיחות תסלים לכלל אלימות נרחבת או במקום זאת תתפוגג ותאפשר לאירועים הדתיים החשובים ביותר בישראל ובשטחים הכבושים להתקיים כסדרם.

רמדאן יחול השנה מה-22 במרץ ועד ה-20 באפריל כשמיד אחריו יתקיים חג עיד אלפיטר ב-21-23 באפריל. כמו בשנה שעברה גם הפעם חג הפסח יחול במקביל לשבוע השלישי של הרמדאן בתאריכים 5-12 באפריל.

לאורך הרמדאן המוני מבקרים מוסלמים יפקדו את העיר העתיקה ויגיעו להתפלל במסגד אל-אקצא. בתפילות יום ששי בצהריים צפויים להשתתף 50,000 מתפללים; עשרת הימים האחרונים של הרמדאן הם תקופה של פעילות דתית מוגברת שבה חל גידול ניכר במספר המוסלמים השוהים בהר הבית/חרם א-שריף לצרכי פולחן דתי לאורך כל היום ולא רק בשעות התפילה הרגילות. מספר זה גדל אף יותר בשלושת הימים האחרונים של הרמדאן ובימי עיד אלפיטר ומגיע לשיא בלילת אלקאדר שצפוי להתקיים השנה ב-18 באפריל אז מספרם של המתפללים בהר יכול להגיע ל-200,000 איש.

במהלך חג הפסח צפוי להגיע מספר גדול מהרגיל של מבקרים יהודים אל ההר במהלך שעות הביקור של מי שאינם מוסלמים. תנועות המקדש נוהגות לנצל את חשיבות החג ואת מספר המבקרים היהודים הגבוה על מנת להגביר את הפעילות שלהן נגד הסטטוס קוו הקובע שרק למוסלמים יש זכויות פולחן בהר הבית/חרם א-שריף.

הימים האחרונים של חג הפסח יחולו בתוך תקופת 10 הימים האחרונים של הרמדאן. הציבור המוסלמי כמו גם הוואקף הירדני, הרשות הפלסטינית ומדינות ערב שעימן יש לישראל יחסי שלום מצפים שישראל תשמור על הנוהג לפיו בשל הפעילות הדתית המוגברת של השליש האחרון של הרמדאן ההר נסגר בפני לא מוסלמים.

מנגד, אפשר לצפות שכמו בעבר, תנועות המקדש ותומכיהן בממשלה ידרשו שיהודים יוכלו להמשיך ולהיכנס להר לכל אורכו של חג הפסח. כבר כעת נקודה זו מהווה סיבה למתיחות.

לצעדים ישראלים השפעה מרחיקת לכת על ההתפתחויות בשטח

בעוד שמתרחשות ואפילו מחאות הן ככל הנראה בלתי נמנעות במהלך תקופה רגישה זו, המפתח טמון באופן שבו הרשויות הישראליות ובפרט המשטרה הישראלית יבחרו להתמודד עם האתגר.

מדיניות משטרתית שקולה ומכבדת יכולה לאפשר לפוגג מתיחויות. אולם אם המשטרה תנסה לכפות באופן כוחני הגבלות על מתפללים מוסלמים או תמשיך לאפשר ללא הפרעה לפעילי מקדש להפר את הסטטוס קוו עלולה להתרחש הדרדרות מהירה אל חוסר יציבות.

ניסיון העבר מלמד שהגבלות תנועה וגישה בעיר העתיקה ובהר הבית/חרם א-שריף משפיעות על עשרות אלפי פלסטינים ומשבשות לחלוטין את החיים בעיר העתיקה תוך שהן מייצרות עוד ועוד עימותים.

דוגמא בולטת התרחשה בשנת 2021 כאשר משטרת ירושלים החליטה לאסור על פלסטינים לשהות ברחבה של שער שכס במהלך שעות הערב של הרמדאן. האכיפה האגרסיבית של ההחלטה כללה פיזור בכוח של אלפי מזרח ירושלמים שהגיעו למקום כפי שהם תמיד עושים בערבים החגיגיים של הרמדאן. האלימות המשטרתית ובמיוחד העובדה שהמשטרה המשיכה אותה לילה אחרי לילה הולידה עימותים חוזרים ונשנים שביחד עם איומי הפינוי בשייח ג'ראח הסלימה לכדי עוד מלחמה עם החמאס ומהומות קשות ברחבי המדינה.

באופן דומה, כאשר המשטרה מחליטה לפשוט על הר הבית/חרם א-שריף, השימוש המשטרתני בכוח זורע הרס במקום הקדוש ומסכן לא רק פלסטינים שאולי מוחים או נוקטים באלימות אלא אלפי מתפללים אשר עלולים לספוג רימוני הלם, כדורי מתכת מצופי גומי והפעלה חסרת הבחנה של כוח.

פעולות אגרסיביות כאלו של המשטרה בהר הבית/חרם א-שריף במהלך הרמדאן משבשות גם את שגרת היומיום בעיר העתיקה ולעתים קרובות מייצרות גלים המתפשטים לכדי אלימות ברחבי המדינה והגדה המערבית.

מאחר שפעילות דתית רבת משתתפים מתרחשת מידי יום לאורך הרמדאן, הרבה יותר קשה אחרי שהתרחש עימות לפעול להפחתת המתרחשות ולהחזיר את הרגיעה בשטח. גם השילוב בין המוני עולי רגל מוסלמים המגיעים אל העיר העתיקה מרחבי המדינה והגדה המערבית ביחד עם דיווחים בזמן אמת – הן בתקשורת הממסדית והן במדיה החברתית - אודות תקריות בהר הבית/חרם א-שריף גורם להרחבה ניכרת של טווח ההשפעה והקף ההשלכות של אירועים בהר הבית/חרם א-שריף.

פעולות מומלצות לשמירה על הסדר במהלך הרמדאן

בהתאם למה שתואר למעלה, לפעולות של הרשויות הישראליות השפעה רבה על האופן שבו חיכוכים ועימותים נקודתיים יכולים להיות מוכלים או להפך, להתפשט ולהסלים. לכן הפעולות הבאות יכולות להפחית את הסכנה להסלמה במהלך הרמדאן ופסח והן רלבנטיות להבטחת היציבות בהר הבית/חרם א-שריף לאורך השנה כולה:

1. יש להבטיח חופש תנועה למוסלמים

ניסיון ישראלי להגביל את הגישה או הכניסה אל העיר העתיקה כרוך בחסימה של מספר רב של מבקרים, קונים ועולי רגל באמצעות חסימות משטרתיות, בין אם בסביבת העיר העתיקה ובין אם – כפי שמשטרת ישראל עשתה בשנים קודמות – בדרך מישובים ערביים אל ירושלים. **פגיעה בחופש התנועה קרוב לוודאי שתייצר חיכוך ותוביל לתסיסה הן בירושלים והן מחוצה לה באופן דומה לאירועים שהתרחשו בשנים קודמות.**

2. אין למנוע התכנסויות של פלסטינים

במהלך הרמדאן עשרות אלפי מוסלמים מגיעים באופן יומיומי אל העיר העתיקה. אנשים מתאספים בכיכרות מרכזיות כמו שער שכס או הרחבה שליד שער האריות. כל החלטה ישראלית לאסור או להגביל התכנסויות במקומות כאלו פוגעת למסורות ארוכות ימים ולאופן שבו פלסטינים מתנהלים באופן ספונטני ומובן מאליו בעיר העתיקה במהלך הרמדאן. **על כן, הגבלות כאלו יהיו כרוכות באכיפה כוחנית מתמשכת ויגרמו לעימותים בלתי פוסקים.**

3. להבטיח את חופש הפולחן של מוסלמים בהר הבית/חרם א-שריף

אם ישראל תחליט על הגבלת כניסתם של מוסלמים אל הר הבית/חרם א-שריף תהיה זו פגיעה חמורה במחויבות שלה על פי הסטטוס קוו לאפשר תפילת מוסלמים בהר. זאת גם אם ההגבלה תהיה חלקית (למשל על פי גיל) וגם אם המעשה יוצג כנדרש בשל שיקולי ביטחון:

- הגבלה של מי שיכולים להיכנס למתחם – ישראל נוהגת להטיל הגבלות קולקטיביות על פי גיל על כניסתם של מתפללים מוסלמים במטרה למנוע מגברים צעירים להיכנס אל ההר הקדוש. **פעם אחר פעם הגבלות אלו התגלו כמקור להסלמה נרחבת.**

- הגבלה של מתי והיכן מוסלמים יכולים להיכנס אל המתחם – בעבר המשטרה הטילה הגבלות זמן על מתפללים כדי למנוע את כניסתם בזמנים שבהם נכנסים להר לא-מוסלמים. כאשר קבוצות יהודיות נכנסות אל הר הבית/חרם א-שריף המשטרה נוהגת לעתים ליצור "אזורים סטרילים" לאורך מסלול ההליכה של הקבוצות תוך שהיא מסלקת בכוח אגרסיבי מוסלמים הנמצאים בסמוך. במהלך הרמדאן נוהל זה הוא פוגעני במיוחד כלפי המתפללים וכלפי קדושתו של המקום. **יתר על כן, הגבלות שכאלו נתפסות כצעדים לקראת ביטול הסטטוס קוו וחלוקת ההר בין מוסלמים ויהודים לפי זמן ומקום.**

- הגבלה של מה שמותר להכניס אל המתחם – לעתים המשטרה מגבילה הכנסה של ארוחות לשבירת הצום בערב אל הר הבית/חרם א-שריף. פגיעה ברורה זו במנהגי הדת מייצרת **מוקד מתיחות נוסף.**

לצד הפגיעה הברורה בזכויות הפולחן, השימוש בהגבלות הקולקטיביות הללו גם מייצר עימותים ולכן אי אפשר לקבל את הטענה שהן דרושות לצורך השמירה על הסדר. ההתנגדות להגבלות הללו מחריפה כאשר הן נעשות במקביל לכניסה של יהודים להר לא כל שכן כניסה במספרים גדולים כפי שקורה במהלך הפסח.

ההגבלות נתפסות כפגיעה באוטונומיה המוסלמית ובסמכות הוואקף הירדני במקום הקדוש וכניסיון ישראלי לאפשר תפילת יהודים תוך כדי פגיעה בחופש הפולחן המוסלמי. **על כן הכרחי להימנע מהגבלות על חופש התנועה, הגישה, ההתאספות והפולחן.**

4. למנוע תפילת יהודים בהר

המשטרה מאפשרת לתפילות יהודים להתקיים בהר כעניין יומיומי, תוך הפרה בוטה של הסטטוס קוו וההתחייבויות המפורשות של ממשלות ישראל. כך, עצם כניסתם של יהודים להר – מאחר שהיא נעשית לא לצרכי ביקור בלבד אלא לתפילה – נתפסת בעיני מוסלמים כחלק מההפרה הישראלית המתמשכת של הסטטוס קוו.

המשך קיומן של תפילות אלו משרת את אלו שמעוניינים לעורר את הציבור המזרח ירושלמי לעימותים בשם ההגנה על מסגד אלאקצא. **יש לאסור ולמנוע כל צורה של תפילה יהודית בהר ולממש את המחויבות הישראלית לסטטוס קוו.**

5. לפעול ביעילות נגד פרובוקציות להפרות של הסטטוס קוו

פעילי מקדש ומבקרים יהודים אחרים פועלים באופן קבוע כדי לאתגר עוד יותר את הסטטוס קוו. דוגמאות לכך הן השתטחויות אפיים ארצה בהר, ניסיונות לתקוע שם בשופר או לעשות שימוש בחפצים אחרים בעלי משמעות דתית או לאומית אותם הם מנסים להכניס להר. פעולות כאלו

מתרחשות בתדירות גבוהה יותר במהלך חגים יהודיים כאשר המספר הגבוה של מבקרים יהודים מקשה על פיקוח יעיל של המשטרה. **הקטנת גודל הקבוצות של מבקרים יהודים יאפשר למשטרה לשמור בצורה יעילה על הסדר.**

בכל שנה לקראת פסח תנועות המקדש מקיימות קמפיין לחידוש הקרבת קורבנות בהר הבית/חרם א-שריף. הקמפינים הללו מקבלים סיקור רב בתקשורת הפלסטינית ובשנה שעברה הביאו לכך שפלסטינים צעירים התבצרו בתוך מסגד אל-אקצא ובסופו של דבר פוזרו באלימות בידי המשטרה. בעוד הרשויות הישראליות פועלות כדי למנוע מפעילי מקדש מלהגיע אל ההר עם גדיים אותם הם לכאורה רוצים להקריב, **העובדה שהן מאפשרות הפרות חמורות אחרות של הסטטוס קוו זורעת חוסר אמון בקרב הציבור המוסלמי ומלבה את הפחדים בנוגע לכוונות של ישראל כן לאפשר הקרבת קורבנות.**

הפעולות המתסיסות של תנועות המקדש מתרחשות גם מסביב להר הבית/חרם א-שריף. כך למשל קבוצות של פעילי מקדש מתאספות להתפלל בשערים דרכם מוסלמים נכנסים אל ההר. בזמנים בהם יש תנועה מוסלמית ערה – כמו למשל במהלך הרמדאן – פרובוקציות ממין זה מייצרות חיכוך שמוביל להתערבות של המשטרה ולסכנה של הסלמה.

אפשר להפחית את המתרחשות אם הרשויות והפוליטיקאים הישראלים היו יוצאים בצורה ברורה נגד פרובוקציות אלו, פועלים בתיאום עם בעלי תפקידים פלסטינים וירדנים ונוקטים בפעולות מנע כדי למנוע מראש כל הפרה של הסטטוס קוו.

יש לתת עדיפות לזכויות פולחן על פני זכויות ביקור – על פי הסטטוס קוו חג הפסח אינו צריך להשפיע על ההסדרים בהר או על ניהול הכניסה אליו שכן יהודים מגיעים אל ההר כמבקרים ולא למטרות פולחן. למרות זאת, בשנים האחרונות המשטרה כן העניקה עדיפות לחגים יהודיים על חשבון המתפללים המוסלמים. כך למשל בשנת 2021 המשטרה החליטה לאפשר כניסת יהודים במהלך תשעה באב למרות שהוא חל בעיד אלאדחא שבו ההר אמור להיות סגור בפני לא-מוסלמים.

זכותם של לא-מוסלמים לבקר במתחם הקדוש אינה יכולה לבוא על חשבון זכויות הפולחן של מוסלמים. התעקשותן של המשטרה והממשלה הישראלית להכניס יהודים אל ההר במועדים בהם חלה חפיפה בין חגים יהודיים ומוסלמים נועדה להעניק לביקורי יהודים בהר משמעות דתית בניגוד גמור לסטטוס קוו. כניסת יהודים להר צריכה להתקיים במסגרת זכות ביקור בלבד וללא כל משמעות דתית. אם יש התנגשות בין זכותם של יהודים לבקר בהר בין הזכות של מוסלמים לקיים פולחן באופן שבו הם נוהגים לקיים אותו אז זכות הפולחן תריכח לגבור על זכות הביקור בחגים יהודים כבמשך השנה כולה.

כפי שצוין למעלה, הימים האחרונים של הפסח יחולו השנה בעשרת הימים האחרונים של הרמדאן שבהם גוברת מאד הפעילות הדתית המוסלמית בהר. בתקופה זו מתחם אל-אקצא פתוח לצרכי פעילות מוסלמית דתית בלבד ולא מתאפשרת כניסת מבקרים לא-מוסלמים.

בהתאם לכך, ב-19 בפברואר דיווחה התקשורת הישראלית שהממשלה החליטה לנהוג כך גם השנה על אף התנגדותו של השר לביטחון לאומי ופעיל המקדש איתמר בן גביר. מדובר בהחלטה נכונה אולם יש לקחת בחשבון שתומכיהן של תנועות המקדש בממשלה ובקואליציה יפעלו כדי לשנות אותה. אם הדבר יעלה בידם תהיה זו פגיעה בחופש הפולחן של מוסלמים בהר שעלולה בסבירות גבוהה לעורר עימותים. **יש להבטיח שהממשלה תדבוק בהחלטתה לסגור את ההר בפני לא מוסלמים בעשרת הימים האחרונים של הרמדאן.**

6. להבטיח איפוק של המשטרה ולחדש את התיאום עם הוואקף.

יש לפעול כדי שהמשטרה תנהג באיפוק ולא תבחר לפעול בכוח כברירת מחדל. לעתים קרובות המשטרה מפזרת באלמיות מחאות פלסטיניות אפילו כאשר הן אינן מסכנות את הציבור או מפרות את הסדר. פיזור כוחני של מחאה אינו יכול להיות ברירת המחדל של המשטרה. במקום זאת יש לאפשר למחאות להסתיים מעצמן וללא התנגשויות תוך שהמשטרה נעזרת בוואקף הירדני על מנת להבטיח שמחאות מוסלמיות בהר לא יהפכו לאלומות. במקרה הצורך יש גם להגביל את הביקורים של לא-מוסלמים אל ההר. שלושת הכללים הללו הוכחו שוב ושוב כדרכים יותר יעילות למניעת הסלמה משימוש בכוח משטרתי.

בנוסף על המשטרה להימנע מלפגוע בסמכויות הוואקף הירדני או לכפות עליו החלטות באופן חד צדדי. במקום זאת יש לשוב למצב שהיה נהוג עד לפני מספר שנים ושב המשטרה ראתה בוואקף הירדני שותף חיוני להרגעת המצב, לפתרון חילוקי דעות והבטחת יציבות בהר הבית/חרם א-שריף. על מנת שתיאום כזה יהיה אפשרי על ישראל לכבד את סמכויות הוואקף הירדני לניהול הר הבית/חרם א-שריף ולקיים עימו דו-שיח גם סביב סוגיות בהן לא מתקיימת הסכמה.